

Lukáts János

Egy nap – Tíz év – Egy élet

Hendi Péter: A baleset hetedik áldozata

Hendi Péter a L'Harmattan Kiadónál megjelent negyedik kötete két kisregényt tartalmaz. *A menekvő*, mindössze egy nap története, 1963-ban íródott Budapesten. Ezt követi *A baleset hetedik áldozata* (Genf 1986), amely tíz Svédországban töltött évről ad számot.

Ez a nap is olyan nap, mint a többi – a napok szempontjából. De nem az elbeszélő (a szenvedő főszereplő) szempontjából. Erre a napra gyűlik össze életében a „kritikus tömeg" a lázadáshoz, a szembefordoláshoz. Szembefordulás térrel és idővel: a családdal, az egyetemmel, a társakkal, a tanulás-nyaralás-bulizással, illetve élete eddig eltelt tizenkilenc évével. A menekvő – így nevezi hősét az írás, így nevezi saját magát a lázongó jogászhallgató. A menekülés valójában a világ tudatos újra megtapasztalását jelenti, az értékek felülvizsgálatát és nagy-szigorúságú kirostálását. Mosolyoghat az olvasó a fürdőszoba, a villamos lépcső, a cigaretta, a kocsma irtózkodó bemutatásán, de elkomolyodik, amint szülei (különösen apja) ellen kél a gyerekemberben lázadás, az egyetemi rend és a jogi tanulmányok ellen, a packázó filmrendező ellen, a lány ellen, akinek még neve sincs (és aki szépen tud kezdeni, de hol van már a kezdet!). Mindent magához mér, mindenben helyet követel, és a világ egykedvű zsarnokságát nehezen viseli. Sőt, személyéből is mintha kilépne és vele szembefordulna, a szokatlan második személyként szólítja meg magát, a sajátjának tekinthető környezetet is mintegy eltávoztatja magától, – talán hogy objektívebben legyen képes szemlélni. Mindezt egy tizenkilenc éves lázadásával teszi, aki a világ tömkelegével és az ítéletmondás kényszerével először szembesül.

A menekvés valójában elutasítás, mindannak az elutasítása, amit nem ő fogalmazott meg vagy tűzött célul maga elé. A menekvés (a lázadás) időnként mosolyt fakaszt a (nemzedéknyivel idősebb) olvasó ajkán, de talán a (nem menekvő) kortársén is, pedig jogos kívánság, igény, vágyakozás (kinek hogy tetszik!), hogy megcsodálják tviszttudását, hogy felvegye

és levigye Balatonra egy autó, mint stoppost, hogy ő is megkínozza a lányt féltékenységével, mint az teszi kacérságával. Vagyis hogy egyensúly képződjék az őt körülvevő (mint érzi: fojtogató) valóság és a kibontakozó, önmagára eszmélő személyiség között. A menekvés természetesen egyszerre védekezés és támadás, kitörési kísérlet és a boldogságra törekvő harmónia. Az első önkifejezés, amelyre valójában csak a fiatalság képes, aki széttekinteni már tud, talán értékelni is, de személyiségét elhelyezni a világ (gyakran esetleges) rendje és törvényei között még csak a világnagy szenvedés – egy egész napos szenvedés – árán.

A szerző tizenkilenc éves volt, amikor ezt az önéletrajzi, leletértékű kisregényt megírta. Műfaji besorolást nehéz adni hozzá, ha egyáltalán szükséges. Az olvasóban felmerül a gyanú, hogy forgatókönyvet olvas (vagy legalább egy elkészítendő film első vázlatát). Szigorú, kínos, önszemélyét elemző film indul meg az olvasóban, egyszemélyes film, a történéseknél a belső reflexiók fontosabbak. Nagy színész (és nagy rendező) kell egy ilyen forgatókönyv hiteles filmmé tételéhez. Az elégedetlenség édes gyümölcse – nem pusztán meghökkentő, ellentéteket ütköztető mondat ez a mű 7. oldalán, de híradás arról, hogy az író-főhős már megérlelte a mű lélektani hátterét, és most ennek a gyümölcsnek a szürete következik. A mikro-realizmus nagy kísérlete (kalandja?) *A menekvő* – beletekintés az élő-élettelen környezet logikus és teljesen logikátlan működésébe, amely – semmi kétség! – ellene irányul, és ha nem száll szembe, akkor elsodorja, bedarálja. És már szinte mindegy, hogy mi lesz a következménye a szembefordulásnak (felveszi-e az autó, lejut-e Balatonra, mint reagál a lány az értelmetlen kísérgetésre), a főhős a körülményeket a maga akarata szerint alakítja, vagy legalább megpróbálja alakítani. Hogy ebből mi sikerült, hogy ebben mi a siker? Maga a kísérlet, hogy volt ereje és bátorsága megpróbálni a szembefordulást, a maga helyét a körülmények között, lett légyen szó ivásról, táncról, párbeszédmondatainak egymásba szövéséről. De mi lehet nagyobb eredmény (győzelem!) egy tizenkilenc éves menekvő számára?!

Az élet azért nem mindig egyetlen nap, gyakran több, akár tíz év is lehet. És nem biztos, hogy ez a tíz év eredményesebb, célravezetőbb, mármint az önmagunk megvalósítása felé vezető úton. Lehet, hogy a tizenkilenc évvel (vagy éppen azzal az egyetlen, utolsó nappal?) bevégződik maga az élet, a személy(iség) élete, és elkezdődik egy emberi sors dokumentumokba foglalásának az ideje. Hendi Péter abba a kockázatos vállalkozásba kezd, amelynek „auto fiction” a neve, önéletrajzi fikció, a „valós élet” kipróbálása nem-valós körülmények között. A francia újregény kedvelte ezt a szellemi kalandjárást.

A menekvő egy napjának egyes szám második személyben megszólaló narratívája 1963-ban újdonság. George Perec L'homme qui dort (Alvó ember) című kisregénye négy évvel később jelenik meg Párizsban. A baleset hetedik áldozata fikciós keretében Hendi egy sor új megközelítési elvet alkalmaz önszemélye (?) azonosítására, becserkészésére, időbehelyezésére (vagy, hogy is van ez?). A regény első mondata tájékoztat a főhős tragikus haláláról, ettől kezdve – immár távoliként – a szerző egyes szám harmadik személyben beszél róla, mint hagyományos regényeknél általában szokás. Az önéletrajzi hitelt pedig úgy oldja meg (a bánkódó özvegy, a sikerre éhes kiadó és egy önmagát megnevezni nem kívánó, szerény rendező), hogy megkeresik az áldozat hagyatékát, a „hatszáz oldalnyi kéziratot meg is találják Erasmus göteborgi lakásában, egy cserépkályha tetején". Az életrajzi hitelesség tehát megteremtődött, megőrződött.

És ki az az Erasmus? Ő volt vajon az áldozat, aki életét váratlan balesetben fejezte be, ő volt, aki hatszáz oldalnyi kéziratot felejtett a kályhatetőn? És honnan ez a különös, ismertségében is ritka név, amelyet igazán különössé a név másik része tesz: Erasmus Szabó, vagyis Szabó Erasmus. Felsóhajt főhőséről szólva a neve-nincs író, és talán a kézirat készítője is önmagáról: „Szabó Erasmus. Mintha csak Európa nyugati és keleti része adott volna egymásnak randevút ebben a személyben". Ez a kettős kötődés végigvonul a regény eseménysorán, de még inkább a főhős (mostantól Erasmus) töprengésein, belső monológjain, érdeklődésén és vágyain.

A regény ugyan Svédországban indul útnak, egy „ráklakomán a tengerparton", egy nagyvállalat hétvégi piknikjén, ahol a ragyogó felszín alatt, az önfeledt rongyrázás mellett találjuk a főhős feleségét, Krisztina asszonyt, de szó esik a közeledő Erasmusról is. Ők természetesen „Svédországba szakadt" magyarok, akiknek a szakadása már tíz éve esett, és akik már majdnem hiteles svédek lettek, a maguk akaratából és a maguk kedvére. Már majdnem… – az olvasó e két szó háttér-jelenlétét érzi a regény egészén, a szereplők igényességén és viselkedésén, az elvegyülésen és a kiváláson. Erasmus közben balesetet szenved, egy híd leszakad alatta, ő „megnyomja az autódudát, és ennek köszönhető, hogy az utána következő kocsi nem zuhant a tengerbe".

Az első fejezet vége után tíz évet ugrik vissza a történet, mintha kapcsolódnék *A menekvőhöz*, nem eseményeiben, de szellemében. A nevesincs főhős (a későbbi Erasmus) mintha befejezte volna menekvését, vagy – belátva céltalanságát – ráunt volna. A jogászi diploma zsebben van, a forgatókönyv a rendező papírkosarában, többszöri kiábrándulás ez, amit pedig sem nyomor, sem megalázás nem kísér. A fiatal pár, Erasmus és Krisztina többre, másra vágyik, akkor ezt disszidálásnak hívták, és

megítélését a Büntető Törvénykönyv tartalmazta. A magyarországi diszszidálások történetét, módszertanát, csapdáit és csalafintaságait sokan megírták már, ki szenvedve a megírás közben, ki élvezettel. Hendi Péter – Szabó Erasmus személyében egy töprengő (ha nem is föltétlenül vergődő) magyar humánértelmiségi vet számot megélt életével idehaza, és a feltételezett lehetőségekkel külhonban. Svédország kezdettől rokonszenves arcát mutatta nekik, addig azonban zegzugos út vezet, vonzó nászutazás Észak-Itáliában, majd Bécs kínálata az emigránsoknak, ami azért valamelyes ízelítőt ad a hontalanságból. Az emigráns segélyezése sovány, laknia kell, dolgoznia kell, még ha a barátok és az egyházak (a véletlen és a szerencse) segít is alkalmanként. A fiatal jogászdoktor három műszakban dolgozik nehéz és koszos munkahelyen, nálánál képzetlenebbek között, a kezük alatt, – te akartad, Erasmus. Krisztina egy zenés presszóban tölti napjait, amelyben napszakonként más klasszikus zene szól, melynek kiválasztásánál az időjárásra is figyelemmel kell lenni. A sanyarú jelen azért arra alkalmas, hogy a benne résztvevő Erasmus végigpergesse élete éveit, családja nemzedékeit, és Kelenföld utcáit, tereit. Még az a lány is kap egy félmondatot, aki… emlékszik még az olvasó.

Az utolsó fejezet kezdőmondata összeköt jelent a múlttal: „Erasmus hosszú időn keresztül pénztárcájában hordozta azt a vonatjegyet, amelylyel annak idején Bécsből Koppenhágába utazott". Kimondja, vagy talán ki se mondja, csak magában fogalmazza meg az emigráns sors katarzisát, és a lehetséges-kockázatos kiutat, talán maga számára: „Végül is mindenki elveszett, aki nem művész…"

A művészet, a művészlét valóban mintha mást jelentene a disszidens (az emigráns) életében. Szellemi erejével, alkotó készségével serkenti, bizonyosan fölemeli az alkotni képes személyiséget, szavakat ad szájába (vagy színeket ecsetjére), hogy a valóságot megnevezze, önálló létre hozza. Hordozhatja a valóságot a szülőföld örökségeként, és soha nem veti le magáról, de lehet védekező szembenézés az újnak választott ország jelenségeivel szemben, foglalhatja szavakba a kettő párhuzamát, ellentétét vagy gyümölcsöző egymásra hatását. Hendi Péter írásművészete, Szabó Erasmus életre keltése ezt hitelesen bizonyítja.

Hendi Péter: A baleset hetedik áldozata
L'Harmattan Kiadó, 2019